

УДК 726+711

Степанова І.В.,
Київський зональний науково-дослідний
інститут експериментального проектування

**ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПРОЕКТУВАННЯ ТА БУДІВНИЦТВА
ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМОВИХ КОМПЛЕКСІВ
(в історичному та містобудівному контексті).**

Розглядаються вітчизняний досвід проектування та будівництва православних храмових комплексів.

Ключові слова: православний храмовий комплекс (надалі ПХК), сакральний комплекс, сучасний православний храмовий комплекс (надалі СПХК).

Постановка проблеми.

Аналізуючи вітчизняний досвід проектування і будівництва ПХК визначено ряд чинників, що сприяють формуванню особливостей сакральної архітектури.

Об'єктом дослідження

Будівництво ПХК в історичному контексті.

Метою статті

Визначення історичних традицій та містобудівних прийомів в церковній архітектурі під впливом яких формується архітектура СПХК.

Виклад основного матеріалу.

В останній час з відродженням сакральної архітектури виникли передумови для проектування і будівництва СПХК, створюються умови для реконструкції та реставрації зруйнованих культових споруд.

Для грамотного формування СПХК актуальним стає питання вивчення історії їх створення та еволюції. Будівництво сакральної архітектури в Україні починається з часу прийняття християнства в X ст. Саме в цей час виникли перші християнські храми – Десятинна церква Успіння Пресвятої Богородиці, Софіївський собор у Києві. Зводяться храми здебільшого на місцях де стояли язичеські пам'ятники-кумири, на місцях поклоніння наших предків. Впродовж тисячолітньої історії храмобудування з'являються певні принципи зведення ПХК і їх архітектурного формування. Розвиток нових міст та поселень впливає на виникнення архітектурних шкіл: новгородської, черніговської, володимиро-суздальської. Типологія храмових споруд базується на середньовізантійських традиціях, та повністю формуються до початку XII ст. Поступово проявляється національний тип сакральної архітектури, - формування багатOVERHOГО храму,

що є наслідком впливу багатовікового досвіду, в основі принципів побудови якого тридільні та п'ятидільні храмові споруди. Він визначається виразною силуетною побудовою, складним композиційним завершенням, прагненням до центричності та надалі наслідуванням крестово - купольної системи.

У XIV-Vст. храмове будівництво розвивається у декількох напрямках, відчутні романські та готичні впливи. Також цей період відзначений появою перших ПХК – це монастирі (чоловічі та жіночі) відігравали роль релігійних центрів, своєрідних «маяків», культурного та наукового життя. Саме в них вперше виникають бібліотеки, друкарні, лікарні, притулки для обездоленних, також вони мали великий вплив на формування суспільно-політичної думки. Окрім основної культової функції виконували й інші, наприклад оборонні, були монастирі-фортеці, в'язниці, усипальниці. Тенденція “призначення” монастиря формується під впливом його розташування, ставлення до нього світської влади, наявності в ньому відомих св'ятинь, його відвідування.

У XVI ст. спостерігається поширення спорудження окремо стоячих дзвіниць, що разом з іншими спорудами богослужбового призначення – надбрамною та домовою церквою, трапезною, каплицею та спорудами допоміжного призначення - келіями, господарськими службами, виробничими майстернями формують ПХК. Планувальна система тяжіє до регулярності та геометрії, хоча спостерігається різноманіття просторових вирішень. Також на сокральну архітектуру України впливають європейські стильові тенденції – ренесанс і бароко.

Початок XVIII ст.- період українського бароко, сокральна архітектура сягає значного розквіту.

У XIX ст. на храмову архітектуру має великий вплив - стиль класицизм. Набуває поширення будівництво ротонд. [1;2].

На сході України здебільшого панують стильові варіації у візантійському стилі. Лише у дерев'яній храмовій архітектурі західної України збереглися традиції побудови культових споруд.

Будівництво сакральної архітектури припиняється з 1918 р. з встановленням радянської влади. І тільки з проголошенням незалежності України починається новий етап відродження та розвитку культових будівель, споруд та комплексів.

Формуванню певних особливостей культової архітектури сприяло відродження історичних традицій та використання прийомів притаманних попереднім сторіччям та народному зодчеству. Час неминуче повинен був внести корективи в зовнішній вигляд богослужбових споруд, умови і способи їх зведення. Основна будівля храмового комплексу – це собор, храм, церква. Їх архітектурно-планувальна організація як і раніше значною мірою залежить від

канонів Але і в цій області проектування відбулися зміни. Оскільки зростає потреба в допоміжних приміщеннях простір під культовою будівлею - підвал використовується для інженерного обладнання та персоналу. Можливе також застосування цокольного поверху, де можуть розміщуватися майстерні, хрещальня, класи недільної школи. На даний час втратив своє значення нартекс чи притвор – вхідне приміщення призначене для перебування не хрещених, грішників, та відіграє функцію вхідного вестибюлю або тамбура [3; 4; 5].

Також повинні передбачатися умови для відвідування культових споруд людьми з фізичними вадами, інвалідами- пандуси, підйомники.

Важливим є питання реконструкції церковних будівель а також реновації при відновленні зруйнованих, що є пам'ятниками архітектури свого часу. Якби вони нормально функціонували, то обов'язково зазнали змін з плином часу. Отже постає питання, - що слід приймати в якості взірця для відновлення? Адже сучасна храмова архітектура повинна гармонійно поєднувати нові форми і стилі з вже існуючими традиціями зодчества. Слід враховувати, що з'явилися нові технології та матеріали. Всі елементи культових споруд хоч і є наближеними до історичного минулого виготовляються в сучасних умовах. І це є природно, бо застосування стародавніх технологій є дорогим та трудомістким та не є рентабельним.

В церковній архітектурі ПХК знайшли відображення багаторічний досвід зодчих і традиції народу. Більшість ПХК - відрізняються своєю монументальною архітектурою та вносять в містобудівну структуру елементи урочистості, краси та оживляють архітектурно - композиційне рішення поселення. Викликають почуття подиву і захвату майстрами та їх ідеями. Велика їх роль як висотних доміант у формуванні силуету [2; 5].

Сьогодні, як і в минулому ПХК є центрами формування духовності народу. Вони являють собою зразки архітектурної творчості та повинні гармонійно вводитися в архітектурно- композиційне рішення забудови.

Щодо розміщення в містах і сільських поселеннях сформувалися певні традиції. На вибір найбільш придатного місця для будівництва впливають деякі чинники: релігійні канони та традиції, функціональна зручність території, естетичні міркування.

Здебільшого ПХК виникають на св'ятих місцях. За релігійними традиціями на могилах святих і праведних, в місцях знаменних подій і явищ релігійного та суспільного життя.

До функціональних чинників, що впливають на вибір місця для ПХК, слід віднести-орієнтацію схід-захід (можливе незначне відхилення), зручність

підходів, можливості розміщення основних та супутніх будівель комплексу та можливість подальшого розвитку і т. д.

До естетичних чинників належать зв'язок з природним оточенням та забудовою. ПХК має носити домінантний характер по відношенню до середовища, що його оточує. [1; 2; 4].

Потребує осмислення та вирішення ряд проблем, щодо розміщення СПХК в структурі міста чи населеного пункту. Забудова відбувається на основі затвердженого генеральних планів, що розроблялись з урахуванням можливості розвитку на майбутнє. Але оскільки генеральні плани створювалися багато років тому місця для розташування та розвитку сакральної архітектури не передбачалися.

Інколи при будівництві нових районів та мікрорайонів відводяться місця під забудову капличок чи храмів. Щодо СПХК, то вони виникають або на місцях зруйнованих святинь (Звіринський монастир, Свято-Пантелеймонівський жіночий монастир), що інколи не мають можливості подальшого розвитку або на вільних від забудови територіях, що не можуть відігравати роль домінант та бути містобудівними акцентами.

Ці питання без сумніву потребують перегляду внесення корективу в відповідну нормативну документацію.

Можливо також створення необхідної кількості культових будівель та такого їх розміщення, щоб своїми радіусами обслуговування вони утворювали єдину структуру сакральних об'єктів.

Висновки

Отже в сучасному храмовбудуванні повинні поєднуватися традиції з умовами, що диктує сьогодення. А це в свою чергу впливає на виникнення нових підходів, пошук компромісу та прийняття оптимальних рішень.

Література:

1. Лінда С.М. „Архітектурне проектування громадських будівель і споруд”: Навч.посібник.- Львів: Видавництво Національного університету „Львівська політехніка”,2010.-608с.
2. Куцевич В.В. "Культові будинки та споруди різних конфесій". К.: Київ ЗНДІЕП, 2009.
3. Конспект лекцій з курсу „Теоретичні та методичні основи архітектурного проектування” модуля 4 - «Типологія будівель і споруд» (для студентів 3 курсу професійного напрямку 6.060102 – «Архітектура»). Авт. Дудка О.М. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 72с.
4. Малков И.И., Православные храмы.Общие сведения и основные понятия. Типы культовых сооружений: учеб.-метод. пособие/ И. Г. Малков,

Д. П. Ковалев, И.И.Малков; М-во образования Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т трансп.-Гомель: БелГУТ, 2009.- 36 с.

5. Тарас Я.М. Українська сакральна дерев'яна архітектура:словник довідник.-Львів: ІН НАНУ.2006.-584с.

Аннотация

В статье рассматриваются отечественный опыт проектирования и строительства православных храмовых комплексов

Ключевые слова: православный храмовый комплекс (далее ПХК), сакральный комплекс, современный православный храмовый комплекс (далее СПХК).

Abstract

The article considers the domestic experience of designing and building orthodox temple complexes

Keywords: Orthodox temple complex, a sacred complex, modern Orthodox temple complex.